

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шохида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Ҳайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ..... 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОЎҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ ..... 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ ..... 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ ..... 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN ..... 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI ..... 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ ..... 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI ..... 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ ..... 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

Ismanov Ibroxim Nabiyevich

MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH
TEXNIKASI 114-126

Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH 127-133

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING
MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI 134-143

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich

INNOVATSIYA VA IJTIMOYIY MADANIY RIVOJLANISH 144-154

Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna

FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI
SIFATIDA 155-162

Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich

ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY-
FALSAFIY ASOSLARI 163-168

Xalliyev Jasurbek Iskandarovich

OGAHY TARIXIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIY QATLAMGA
OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR 169-173

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi

AN'ANAVIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI 174-180

Осипова Агата Викторовна

СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ
УЧАЩИХСЯ 181-186

Ахмедова Азиза Комиловна

БАДИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИЙ-ФУНКЦИОНАЛ
ХУСУСИЯТЛАРИ 187-191

Кучкарова Ҳафиза

НЕМИС АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ 192-196

Комилова Муяссар Мавжудовна

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО
АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ 197-203

Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna

THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY 204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES .....

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI .....

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ .....

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ .....

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH .....

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV .....

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING .....

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонovich*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ .....

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI .....

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH .....

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER .....

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH .....

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI .....

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

08.00.00- Иқтисодиёт фанлари

Қурбонов Сирожиддин Қурбонович

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети
Инсон ресурсларини бошқариш кафедраси ассистенти
Email: s.q.qurbonov@gmail.com
тел: +998979207733

МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ

Аннотация. Ушбу мақолада меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш билан боғлиқ муаммоларнинг ҳал этилиши бўйича назарий ёндашувларни илмий жиҳатдан таҳлил этиш асосида мазкур тушунчанинг муаллифлик таърифи ишлаб чиқилиб, меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлик ҳолати тадқиқ қилинган.

Калит сўзлар: меҳнат бозори, ишчи кучи рақобатбардошлиги, ишчи кучига талаб ва таклиф, рақобат муҳити, инновацион ривожланиш, номинал ва реал иш ҳақи.

Курбанов Сирожиддин Курбанович

Ассистент кафедраси «Управление
человеческими ресурсами» СамГУ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЫНКА ТРУДА

Аннотация. В данной статье разработано авторское определение данного понятия на основе научного анализа теоретических подходов к решению проблем, связанных с повышением конкурентоспособности рабочей силы на рынке труда, и состояния конкурентоспособности рабочей силы на рынке труда.

Ключевые слова: рынок труда, конкурентоспособность рабочей силы, спрос и предложение рабочей силы, конкурентная среда, инновационное развитие, номинальная и реальная заработная плата.

Kurbanov Sirojiddin Kurbanovich

SamSU assistant of the «Human
Resource Management» department

SOCIO-ECONOMIC SIGNIFICANCE OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE LABOR MARKET

Abstract. In this article, based on the scientific analysis of theoretical approaches to solving problems related to increasing the competitiveness of the labor force in the labor market, the author's definition of this concept was developed, and the state of competitiveness of the labor force in the labor market was researched.

Keywords: labor market, labor force competitiveness, labor supply and demand, competitive environment, innovative development, nominal and real wages.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N14>

Кириш. Республикамиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг ҳозирги босқичида меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш билан боғлиқ муаммоларнинг ҳал этилиши алоҳида долзарб ҳисобланади. Чунки меҳнат бозорида ишчи кучига талаб ва таклиф асосида унинг олди-сотди жараёни амалга оширилади. Шу тариқа меҳнат бозори ишчи кучига талаб ва таклифнинг шундай мажмуини ўзида мужассам этадики, у бўш иш ўринларига нисбатан бўладиган ҳаракат ҳамда ишчи кучининг иқтисодиёт тармоқлари бўйича хўжалик фаолияти соҳаларига тақсимланиши орқали амалга оширилади. Бозор механизми рақобат жараёнида мустақил тарзда тартибга солиш элементлари ҳамда давлат томонидан таъсир ўтказиш жараёнини ўзида мужассам этади.

Бугунги кунда республикамиз меҳнат бозорини самарали ривожланиши нуқтаи назаридан ҳудудларда ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф ўртасида мутаносибликни таъминлаш жараёни юзага келмоқда.

Иқтисодиётнинг трансформациялашиши шароитида меҳнат бозорининг ривожланиш даражаси ва хусусиятидан қатъий назар, ишчи кучи рақобатбардошлиги мавжуд бўлишини тақозо қилади. Меҳнат бозори ривожланиб боргани сари, ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш тизими такомиллашиб боради. Ишчи кучи рақобати меҳнат бозори ривожланишининг энг муҳим белгиси ҳамда уни ривожлантириш воситаси ҳисобланади. Шу сабабли, республикамиз меҳнат бозорида ишчи кучи таклифининг ўсиши кўп жиҳатдан аҳолининг иқтисодий фаол қисми ҳолати билан белгиланади. Бу эса мазкур бозордаги рақобатга боғлиқдир. Шунга кўра, меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатининг мавжуд бўлиши, бир томондан, ишчи кучининг профессионал маҳоратини ўстириш, кенгайтириш ва малакасини ошишини рағбатлантирса, иккинчи томондан, иш берувчиларни қулай меҳнат ва унга ҳақ тўлаш шароитларини яратиш ҳамда сақлаб туришга ундайди.

Мавзу бўйича бошқа олимлар илмий асарлари қисқача таҳлили. Ишчи кучи рақобатбардошлигига замонавий ёндашув Бутунжаҳон иқтисодиёт форуми (БИФ)нинг «Рақобатбардошлик. Глобал таҳлил» [1] илмий-текшириш лойиҳасида келтирилган. БИФнинг экспертлари давлат иқтисодиётининг рақобатбардошлигига таъсир кўрсатувчи кўплаб иқтисодий омилларни ажратиб кўрсатади. Булар: бозор муносабатларининг ривожланиш даражаси; саноатнинг ишлаб чиқариш қувватларидан самарали фойдаланиш; молиявий тизим ўзгарувчанлиги; инсон ресурслари; табиий ресурслар; ижтимоий-иқтисодий барқарорлик ва бошқалар [2].

М.Портер рақобатбардошлик назарияси тадқиқотига катта ҳисса қўшган. М.Портернинг фикрича, рақобатбардошлик муаммоларини ечими мазкур предметни кўлами ва кўп томонламалигини тадқиқ этишни шартлайдиган муҳим мураккаблик билан фарқланади [3].

Бизнинг фикримизча, мазкур назариядан меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини тадқиқ этишда фойдаланиш мумкин.

МДҲнинг турли соҳаларида рақобатбардошлик тадқиқотларига боғлиқ ҳолда дастлабки илмий ишлар Р.Фатхутдинов, М.Г.Долинская, И.А.Соловьев, И.Фаминского,

С.Г.Светуньков, Р.И.Шнипера, А.Ш.Хасанова, В.Е.Андреев ва бошқа муаллифларнинг ишларида келтирилган [4].

Ўзбекистонда ҳам иқтисодчи олимларнинг рақобатга алоқадор бир қанча илмий қарашлари ҳам мавжуд. Ш.Ш.Шодмонов ва У.В.Ғофуров таърифига кўра, «рақобат – бозор субъектлари иқтисодий манфаатларининг тўқнашувидан иборат бўлиб, улар ўртасидаги юқори фойда ва кўпроқ нафлиликка эга бўлиш учун курашни англатади» [5]. Шундай қилиб, рақобат кўп қиррали иқтисодий ҳодиса бўлиб, у бозорнинг барча субъектлари ўртасидаги мураккаб муносабатларни ифодалайди.

Академик Қ.Х.Абдурахмоновнинг фикрича, «рақобат – ҳар қандай бозор механизмини ташкил этувчи ажралмас қисми бўлиб, у кўп миқдордаги эркин харидорлар ва иш кучини сотувчиларнинг мавжудлиги ҳамда улар учун меҳнат бозорига эркин кириши ва уни тарқатиш имкониятини англатади»[6].

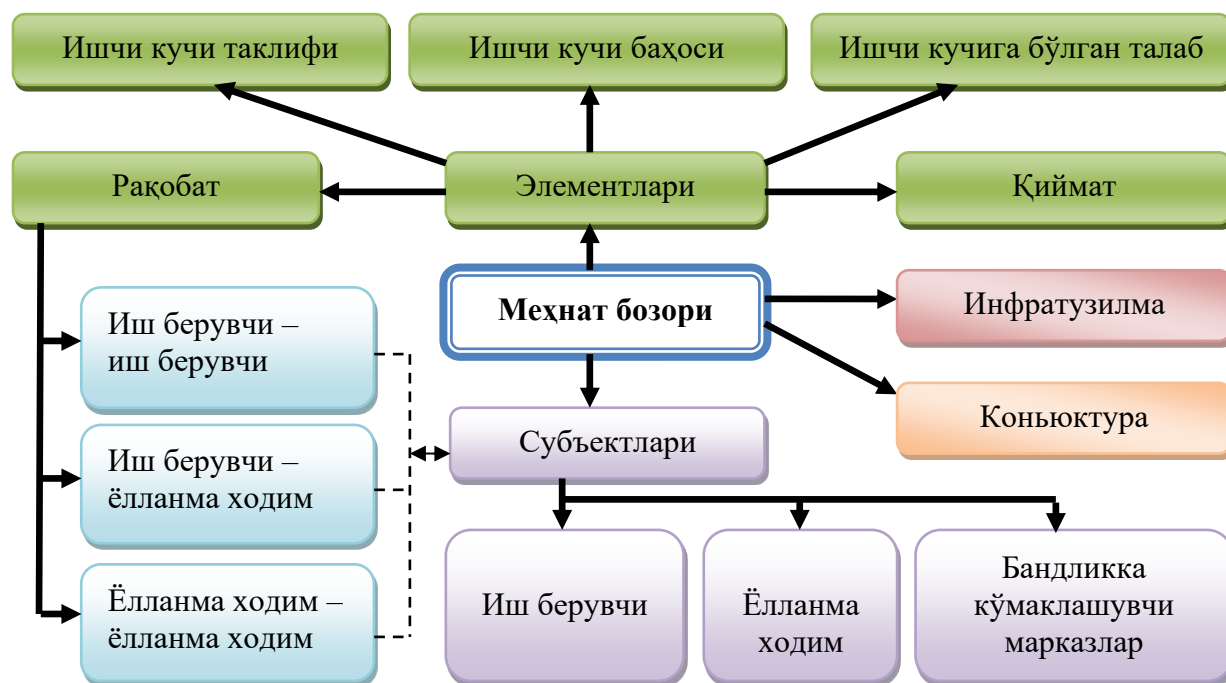
Ш.Р.Холмўминов томонидан берилган таърифига кўра, «меҳнат бозорида ишчи кучларини ёллашда эркин ва самарали рақобат – ёлланувчилар билан иш берувчилар ўртасида ишчи кучларига бўлган эркин талаб ва таклиф тамойилари асосида меҳнат-товарга ўзаро манфаатли баҳони ўрнатишдан иборат»[7].

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот жараёнида меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини оширишнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти илмий ва услубий жиҳатдан тадқиқ қилиш бўйича иқтисодий тизимлар ва нисбатларни ўрганишга диалектик ва тизимли ёндашув, қиёсий ва солиштирма таҳлил, статистик ва динамик ёндашув ҳамда гуруҳлаш усулларида фойдаланилди.

Мақоланинг мақсади. Иқтисодиётнинг инновацион ривожланиш шароитида меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини оширишнинг моҳиятини тавсифловчи назарий ёндашувларни илмий жиҳатдан таҳлил этиш, меҳнат бозорида ишчи кучларини ёллашда эркин ва самарали рақобат – ёлланувчилар билан иш берувчилар ўртасида ишчи кучларига бўлган эркин талаб ва таклиф тамойилари асосида меҳнат-товарга ўзаро манфаатли баҳони ўрнатиш бўйича таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Таҳлил ва натижалар. Меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини оширишнинг ижтимоий-иқтисодий моҳиятини ёритиб беришда кўпгина илмий адабиётларда меҳнат бозоридаги рақобат, ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш, меҳнат бозоридаги ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги самарали ўзаро боғлиқликни таъминлаш, меҳнат бозори субъектларининг тенг ҳуқуқда ва мустақил курашини ўз ичига олувчи меҳнат бозори таркибий қисми сифатида ифодаланади (1-расм).

Бизга маълумки, рақобат бўйича энг кўп учрайдиган учта таърифни ажратамиз. Биринчи – рақобат бозорда мусобақалаш сифатида намоён бўлади. Мазкур ёндашув асосий миллий адабиётларда ифодаланган ва рақобат тушунчаси энг яхши натижаларга эришиш учун рақобатчиликка киришишни изоҳлайди. Ушбу ёндашувга кўра, меҳнат бозорида рақобат категориясининг мазмуни қуйидаги тавсифлар билан асосланади:

1-расм. Мехнат бозорининг асосий таркибий элементлари

- бозор агентлари (субъектлари) рақобатлашиши, меҳнат бозоридаги ишчи кучини умумий шароитларига ҳар бирининг имкониятларини таъсирини чеклайди ва иш берувчига керакли бўлган ишчи кучини такрор ҳосил қилишни рағбатлантиради;
- меҳнат бозорининг бир қанча субъектлари ўртасида рақобатлашиши рақибларини ҳар бирини ягона мақсадга эришиш учун рақобатлашишга интилиши кўринишида энг юқори натижага эришишида намоён бўлади;
- ишчи кучини такрор ҳосил қилиш мутаносиблиги ва самарадорлигини таъминлайдиган муҳим механизм ҳисобланади.

Иккинчи ёндашув хусусиятан классик иқтисод назарияси учун хос. Унда рақобат бозор механизмининг талаб ва таклифнинг мувозанатга эришиш элементи сифатида кўриб чиқилади. Бизга маълумки, рақобат функциялари ўзига хос ҳисобланиб, ишчи кучига бўлган талаб ва унинг таклифни тартибга солади, шунингдек:

- ишчи кучи баҳоси бозор орқали аниқлаш;
- тармоқлар ўртасида ишчи кучини жилоланишини ва фаолиятлари кўринишларини рағбатлантириш;
- ишчи кучининг малака даражаси таркибини таққослаш, ёллаш вақтида у ёки бу рақобатлашаётган ишчи ёки ишчилар гуруҳидан қайси бирларини афзал кўришни аниқлайди.

Рақобатнинг асосий функцияси шундан иборатки, бу иқтисодий тартибга солувчи миқдорини аниқлайди, шу билан бирга, биринчи навбатда ёлланма ишчиларнинг иш ҳақиси, иш берувчининг даромади, самарадорлигини тақсимланиши ва ишчи кучидан фойдаланишга олиб келади.

Учинчи ёндашув доирасида бозор турида рақобатнинг мезони сифатида кўриб чиқиш орқали аниқланади. Бу ёндашув замонавий назарияларда бозор морфологиясида асосланади.

Рақобатнинг ўзаро таъсири хусусиятига кўра бозор турли шакллarga ажратилади, уларнинг ҳар бири учун иқтисодий субъектларнинг муайян хулқи хосдир. Бу ерда рақобат таъсирида рақобатчилик эмас, балки бозор иштирокчиларининг хулқ-атвори бўйича умумий бозордаги шарт-шароитлари назарда тутилади. Мазкур шарт-шароитлар меҳнат бозорида такомиллашган рақобат муҳити билан бевосита боғлиқдир. Меҳнат бозорида такомиллашган рақобат модели кўйидаги белгиларни ўз ичига олади:

- кўп сонли ишчи кучини сотувчилар ва сотиб олувчиларнинг мавжудлиги;
- ҳеч бир сотувчи ёки харидорни «ишчи кучи»нинг товар сифатида бозор баҳосига таъсир ўтказма олимаслиги;
- бозорга эркин кириш ва чиқиш, модомики бозор иштирокчилари учун ҳеч нарса чегараланмайди. Инсон ресурсларининг эркин ҳаракати назарда тутилади: меҳнат ресурсларининг қанча қайтими кўп, илғор технологиялар жорий этилган ва янги қувватлардан фойдаланиш имкониятига эга бўлган жойларга шунчалик ишга жойлашиш ҳаракатчанлиги юқори бўлади;
- меҳнат бозорида ҳар бир ишчи кучини сотувчи учун нарх белгиланган ҳисобланади. Бозорнинг оммавий тавсифи, турли сотувчиларнинг тахминан тенг имкониятлар билан ўзаро таъсири ишчи кучининг умумий бозор баҳоси тенглашишига, уларнинг барқарорлигини таъминлашга олиб келади;
- кўп сонли харидорлар ва сотувчилар ўртасидаги мунозарали ҳолат, уларнинг ҳар бири етарлича тўлиқ ахборотга эга бўлишини ифодалайди, чунки уларнинг ҳеч бири бозордаги талаб ва таклифни назорат қилишга қодир эмас;
- товар ва нарх (ишчи кучи) ҳақида сотувчи ва харидорларнинг максимал ахборотга эга бўлиши;
- қандайдир ишчи кучини сотувчи гуруҳлар учун у ёки бу имтиёзларнинг мавжуд эмаслиги.

Ҳозирги пайтда ишчи кучи рақобатбардоршлигини ошириш вазифаси давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Инновацион иқтисодиётда бу тушунча ривожланишига меҳнат муносабатларининг таркибий тузилмаси объектив сабаб бўлмоқда. Мазкур ҳолат «рақобатбардошлик» тушунчасига услубий ёндашувлар асосида халқаро илмий тажрибалар ва иқтисодий адабиётларда кенг миқёсда тадқиқ этилишига сабаб бўлмоқда.

Шунингдек, меҳнат бозорида рақобатбардошликни оширишнинг илмий-услубий ёндашув нуқтаи назаридан «ишчи кучи рақобатбардошлиги» ҳамда «рақобатбардошлик салоҳияти (меҳнат, бошқарув)» концепцияси хусусиятлари ишчи кучи «товари»нинг истеъмол қилинган рақобат устунлиги моҳияти»ини акс эттирса, «ишчи рақобатбардошлиги», «персонал рақобатбардошлиги» ва «меҳнат ресурслари рақобатбардошлиги» концепцияси хусусиятлари «рақобатбардошликни сифат аниқлигини ташкилий-иқтисодий шакли»ини ифодалайди (1-жадвал).

1-жадвал

«Меҳнат бозорида рақобатбардошлик» концепциясининг хусусиятлари[8]

Концепция хусусиятлари	Биринчи концепцияси тузилмаси		Иккинчи концепцияси тузилмаси		
	Ишчи кучи рақобатбардошлиги	Рақобатбардошлик салоҳияти (меҳнат, бошқарув)	Ишчи рақобатбардошлиги	Персонал рақобатбардошлиги	Меҳнат ресурслари рақобатбардошлиги
Таснифлаш белгиси	Ишчи кучи «товари»нинг истеъмол қилинган рақобат устунлиги моҳияти		Рақобатбардошликни сифат аниқлигини ташкилий-иқтисодий шакли		
Объекти	Ишчи кучи	Салоҳияти (меҳнат, бошқарув)	Ишчи	Персонал (жами ишчи)	Меҳнат ресурслари
Предмети	Ишчи кучининг сифат хусусиятлари		Ишлаш қобилиятининг рақобатдош устунликларини амалдаги ҳолатга келтириш механизми		
Баҳолаш кўрсаткичлари	- малакаси; - касби бўйича иш стажига; - ёши; - маълумоти; - жисмоний ҳолати; - ижтимоий хусусиятлари.	- касб маҳорати; - компетенция; - шахсий сифатлар; - инновацион салоҳияти; - рағбатлантириш салоҳияти.	- ишчи кучининг сифат хусусиятлари; - ишга қабул қилиш шартлари; - меҳнат сифати; - фойдали таъсири; - умумий харажатлар.	- сифат хусусиятлари; - миқдор хусусиятлари; - меҳнат сифат - ёллаш шартлари; - фойдали таъсири; - умумий харажатлар.	- иқтисодий фаол аҳоли; - иқтисодий нофаол аҳоли; - структура кўрсаткичлари; - фойдали таъсири; - умумий харажатлар.
Концепция вакиллари	Бахматова Т.Г., Богданова Е.Л., Маркелов О.И., Миляева Л.Г., Подольная Н.П., Семеркова Л.Н., ва бошқалар.	Ивановская Л.В., Мишин А.К., Суслова Н., ва бошқалар.	Немцева Ю.В., Охотский Е.В., Рачек С.В., Семеркова Л.Н., Сотникова С.И., Томилов В.В., Фатхутдинов Р.А., ва бошқалар.	Немцева Ю.В., Саруханов Э.Р., Сотникова С.И., ва бошқалар.	Меҳнат ресурсларини рақобатбардош-лигини ошириш муаммолари: Минтақалараро ИАК материллари. - Бийск, 2002

Рақобатбардошликни ижтимоий-иқтисодий моҳияти, кўпинча, унинг баъзи бир шакли ёки меҳнат бозорини алоҳида субъектлари эркин бўлмасдан ифодаланиши танлаб олинади. Рақобатбардошлик ишчи кучи тузилишининг ўзаро таъсири натижасида ва ташқи муҳит омиллари, субъектларнинг иқтисодий муносабатлари объектив акс этирилиши лозим, натижасида бошқа тушунчалар билан ўзаро алоқаси, рақобат устунлиги шакли ифода қилинади.

Рақобатбардошлик иқтисодий категория сифатида турли кўринишларга эга. Меҳнат бозоридаги рақобатбардошлик қуйидаги ҳолларда яққол намоён бўлади:

- рақобат муҳитида ишчи кучини сотиш ва сотиб олиш актларини амалга оширишда, ходим ва иш берувчи ўртасида меҳнат шартлари тўғрисида шартнома тузиш босқичида;
- ишчининг ишдан озод этилишида;
- ходимларнинг фойдаланилган меҳнати учун тўланадиган номинал ва реал иш ҳақини аниқлашда ва бошқалар.

Ишчи кучи рақобатбардошлигини таъминлаш меҳнат бозорининг энг муҳим белгиси, уни сифат жиҳатдан ривожлантириш воситаси ҳисобланади. «Ишчи кучи

рақобатбардошлиги» категориясининг ижтимоий-иқтисодий мазмунига қуйидагича таъриф берамиз: **ишчи кучи рақобатбардошлиги** – бу иш берувчиларнинг аниқ эҳтиёжларини қондиришни таъминловчи ишчи кучининг товар кўринишидаги махсус хусусиятларини ифодаловчи сифат ва қиймат (баҳоси) шаклидаги элементлари ҳамда индивидуал қобилиятлари йиғиндисиدير.

Хулосалар.

1. Меҳнат бозори ишчи кучининг сифат кўрсаткичини ифода этадиган «ишчи кучи рақобатбардошлиги» категориясининг муаллифлик таърифи ишлаб чиқилди. Меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлиги – бу иш берувчиларнинг аниқ эҳтиёжларини қондиришни таъминловчи ишчи кучининг товар кўринишидаги махсус хусусиятларини ифодаловчи сифат ва қиймат (баҳоси) шаклидаги элементлари ҳамда индивидуал қобилиятлари йиғиндисиدير.

2. Меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини оширишнинг ижтимоий-иқтисодий механизмлари таркиби аниқланди, уни шакллантириш йўллари, фойдаланиш соҳалари ҳамда ошириш имкониятлари, шунингдек, унинг ўзига хос хусусиятлари ва тамойиллари таснифи ишлаб чиқилди.

Меҳнат бозорида рақобатбардош ишчи кучи таркиби аниқланди, рақобат белгилари бўйича тадқиқ этилди, рақобат моделлари хусусиятлари тавсифланди, ишчи кучи рақобатбардошлик омиллари ишлаб чиқилди, меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигининг асосий мезонлари ва кўрсаткичлари таснифланди.

Адабиётлар/Литература/References:

1. World Economic Forum The Global Competitiveness Report. 1997. World Economic Forum Geneva, 1997.
2. Конкурентоспособность России в 90-е годы Межстрановой макроэкономический анализ.- М.: 2000. – С. 105.
3. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Международные отношения, 1993. С. 33
4. Андреев В.Е. Конкурентоспособность региона и методика ее оценки / [http //otechestvo yar ru/~melikh/article2.html](http://otechestvo.yar.ru/~melikh/article2.html)
5. Шодмонов Ш.Ш., Ғофуров У. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: “Иқтисод-молия”, 2010, 220-бет.
6. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти. Дарслик. Т.: “Меҳнат” – 2009, 145-бет.
7. Холмўминов Ш.Р. Меҳнат бозори иқтисодиёти (ўқув қўлланма) – Т: ТДИУ, 2004, 23-бет.
8. <https://dis.ru/library/520/25896/>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).